

6. De Lauretis T. Technologies of Gender: Essays on Theory, Film and Fiction. / Teresa de Lauretis. Bloomington : Indiana University Press, 1987. – 168 p.
7. Drabble M. Doris Lessing: Cassandra in a World under Siege / Margaret Drabble // Ramparts. – 1972. – №10. – P. 50–54.
8. Fishburn K. The Unexpected Universe of Doris Lessing: A Study in Narrative Technique / Katherine Fishburn. – Westport : Greenwood Press, 1985. – 184 p.
9. Halisky L. Redeeming the Irrational: The Inexplicable Heroines of 'A Sorrowful Woman' and 'To Room Nineteen' / L. Halisky // Studies in Short Fiction – 1990. – №1. – P. 45–54.
10. Hanson C. Short Stories and Short Fictions, 1880-1980 / C. Hanson. – London : Pelgrave Macmillan, 1985. – 189 p.
11. Hunter E. Madness in Doris Lessing „To Room Nineteen» / E. Hunter // English Studies in Africa. – 1987. – №2. – P. 91–104.
12. Lessing D. Stories / D. Lessing. – New York : Alfred A. Knopf, 1978. – 696 p.
13. O'Connor F. The Lonely Voice: A Study of the Short Story / F. O'Connor. – Cleveland : The World Publishing Company, 1963. – 224 p.
14. Oehling R. Doris Lessing / Rick Oehling // A Reader's Companion to the Short Story in English; [edited by Erin Fallon]. – West Port : Greenwood Press, 2001. – P. 241–252.
15. Pruitt V. The Crucial Balance: A Theme in Lessing's Short Fiction / Virginia Pruitt // Studies in Short Fiction. – 1981. – №22. – P. 107–110.
16. Quawas R. Lessing's To Room Nineteen: Susan's voyage into the Inner Space of Elsewhere / Rula Quawas // Atlantis. – 2007. – № 29. – P. 107–122.

УДК 81'373.61:282+811.161'04=112.2

*Тарас ПИЦ,
м. Дрогобич*

ВІДОБРАЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ НАЗВ МУЛЯРА У СЛОВ'ЯНСЬКИХ АПЕЛЯТИВАХ ТА АНТРОПОНІМАХ

Досліджено поширення слов'янських найменувань муляра «мурарь», «муляръ», «мураль» на території польської, української, білоруської та російської мов XV-XVII ст. На основі порівняльного аналізу писемних пам'яток слов'янських мов і німецьких діалектів визначено діалектну основу для слов'янських назв ремісників у німецьких діалектах, описано їхній шлях поширення та окреслено період запозичення.

***Ключові слова:** запозичення, походження лексем, діалектна основа, назва ремісника, форма поширення.*

Pyts T. The reflection of German names of mason in Slavonic nouns and personal names. The spread of Slavonic names of mason's «мурарь», «мулярь», «мураль» are explored in the territory of Polish, Ukrainian, Byelorussian and Russian languages of the XV-XVII-th centuries. German stem for Slavic handicraft names are studied on the basis of comparative analyse of written recollection of Slavonic languages and German dialects. In the following article are also described their way of spread and determined the period of the borrowing.

Key words: loan word, origin of lexeme, dialectal stem, name of a craftsman, form of spread.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Тема поширення німецької ремісничої фахової лексики у слов'янських мовах вже почасти досліджувалася мовознавцями. Так, вивченню ремісничої термінології у слов'янських мовах присвячено наукові праці О. Трубачова, М. Корчица, О. Булики, Е. Росберг [10; 8; 2, 20]. Лише ремісничими найменуваннями займалися М. Френцель, М. Гарбачик, Б. Симанцік, Я. Сятковський [14; 3; 27; 23]. Однак, мовознавці не заглиблюються повною мірою у питання діалектних витоків ремісничих назв запозичених з німецької мови і питання визначення діалектних джерел іншомовної лексики, і німецької зокрема, залишилося переважно на периферії. У даній публікації ставимо собі за мету простежити діалектні основи всіх найменувань мулярів німецького походження, що поширилися як назви ремісників чи особові назви у польській, білоруській та українській мовах XIV–XVII ст., що дозволить уточнити етимологічні дані фахової лексики. Для цього вважаємо за необхідне поєднати, співставити та проаналізувати результати досліджень з історії німецьких діалектів з даними пам'яток польської, та східнослов'янських мов.

Мета статті полягає у зіставленні результатів досліджень з історії німецьких діалектів з даними пам'яток польської та східнослов'янських мов для з'ясування німецької діалектної основи слов'янської назви муляр (та її варіантів), запозиченої з німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників визначила, що слов'янські найменування *мурарь*, *murarz* «муляр» походять з середньовірнонімецької мови (*mūrære* (*mûrære*), *mûrer*) [2, 89; 3 (3, 533); 28, 160]. Натомість етимолог А. Баньковський вважає, що польська назва ремісника *murarz* «тс» середньоніжнонімецького походження [11 (2, 225)]. Стосовно виникнення варіантного найменування *мулярь* «тс» серед мовознавців, які вивчають німецько-слов'янські мовні контакти, панує єдність у тому, що воно утворилося внаслідок дисиміляції *r-r* в *l-r* у польській мові і звідти поширилося в українську [12, 348; 5 (3, 533); 11 (2, 224)]. Форму *мураль* укладачі етимологічного словника української

мови теж зачисляють до запозичень із польської мови [12 (3, 533)].

Разом з тим не можна не відзначити, що спеціальних досліджень про варіативні найменування *муляра* не було. У кращому випадку вони йшли в переліку інших запозичень, а то й просто в етимологічних словниках. Тому жоден дослідник не заглиблювався в історію цього слова. У світлі сказаного ставимо перед собою завдання: через призму зібраних німецьких матеріалів розглянути відповідну професійну лексику у польській, українській, білоруській та російській мовах.

На основі аналізу писемних пам'яток німецької мови доходимо до висновку, що перші свідчення про найменування муляра (*murer*) стосуються алеманських говорів: *Lútoldus dictus Murer* (Oberrhein, 1264) [26, 524], нижньоалеманського: *herre Wernher der murer* (Konstanz, 1282), ельзаського: ... *Conrade dem mvrer* (Colmar, 1283), верхньоалеманського: *H. von Cranmos dye murer* (Uttenhausen, 1284), ... *Johannese blvmin dem murer* ... (Zürich, 1299), швабського: *Wernher der murer* (Mengen, 1288), а також середньобаварського: *Cunrat der murer* (Stein, 1293), *Rüdeger der mvrer schvltheise ze Klingnowe* (Bernau, 1299) [18, 604]. Зважаючи на досить значне поширення цієї діалектної форми найменування ремісника у південно-західному німецькомовному ареалі, зачисляємо її до алеманської діалектної основи. Звідси вона могла поширилась у східному напрямку через середньобаварський діалект. Пізніші згадки про неї знаходимо у пруському говорі: ...*mit meyster hinricus Murer* ... (Danzig, 1379) [15, 321], *Keyn Murer sal erbe zcu muwern vordingen vff seyn eygen gelt zcu mauwern ...der sal schicken kalk vnde czygell* ... (Danzig, 1525) [15, 323].

Свідчення про форму *murer* зі зміною суфікса *-er* на *-arz*, *-as(s)* *z*, датуються у польських джерелах з середини XV ст.: *Commemoratio fratris Nicolai, monachi et presbiteri dicti Murassz huius loci* (Lubin, 1440-1500) [25 (3, 3, 584)], *Dawalasta ge ... tym wrøce gyszbyly nad murarzmy* (caementrariis) *domv boszego* (Lwów, 1455), *Mvrrarze cementarii* (Kalisz, 1471), *Veniens providus Iacobus murasz convenit nobiscumpro edificacione fontis* (Poznań, 1464), *Nicolaus Loyek lapicida al mvrarsz* (Kraków, 1486) [24 (4, 5, 364)].

Старопольські пам'ятки фіксують також особову назву *Maurar*: *Stephanum Mawrer* ... *Staphan Maurar posuit solidum* (1474) [25 (4, 1, 397)], що, на нашу думку, походить із середньобаварського говору: *Otto der maurer* (Altentann, 1293), *H. der mavrer schaffer datze Owe* (Neumarkt/Rott, 1298), *H. der mavrer* (Neumarkt/Rott, 1298) [10, 605] і проникло у польську мову за посередництвом сutedських говірок: *Nic. ds. Maurer*

(Deutsch-Brod, 1350), Mertlinus *maurer* (Iglau, 1369) [22, 204].

Алеманське *murer* потрапляє через посередництво польської мови у білоруську та українську: маешъ тежъ ремесников велми много каменников и *мураров* и ремесников около дерева (поч. XVII ст.), ... заложили *мурари* црковъ гсдню, и оправовали мури мѣста Іерусалимского (XVII ст.) [4 (18, 224)], много камене тесаного дал павел *мура(p)* ... (Львів, 1593) [7], доглядовали *мураровъ* въ мурованю церквей ... (Лубни, 1682-1775), *муряров* ... посылаемо ... на роботу (Лубни, 1684) [6].

Однак, серед польських антропонімів зустрічається й інший різновид найменування цього ремісника: Paulus *Mularz* (Kraków, 1583) [21, 505], Perpendicularum ... Ołow na sznurze zawieszoni, wedlie ktorego *mularze* buduia (1588) [27, 159], Sobiech *mularz* murujac u Stalmaszkiej (Bydgoszcz, 1608) [13, 265], Franciscus *Mulars* (Kraków, 1623) [21, 417].

Саме остання форма назви ремісника стає найпоширенішою у білоруській та українській мовах: ... на подданного господарського Федька Бакуновича, *муляра* (1540) [4 (18, 224)], Миклашъ *муляръ* шапки до тыхъ людей не приставиль (1541) [1, 200]; ... па^н а^н *мула^р* ставши обли^чне пред вредо^м стоюрски^м ... и продали имѣна свое анови *мулареви* ... (Львів, 1582), ... маємо платити п^ну павлови *мулареви* за ка^жды^с лок^то камена виробленого такъ гла^дкого ако и замсованого ... (Львів, 1591), *мулари* что с хлопо^м роби^л за ты^жде^н гр^ш ... за баласы на^д врат^ы мона^чты^рскіми и за слуп^ки на^д ворота ... (Львів, 1592) [7], Над тою роботою было два *муляровъ* ... (1699) [6].

Окрім значення «муляр», для лексем *мурар* та *муляр* у старобілоруській мові наприкінці XVII ст. зафіксовано сему «пічник»: Апанасу *мурару* заплатили за кахлю, шьто въ ратушу муровано печь ... (Вітебськ або Могильов, 1680), *Муляромъ*, што поправляли печь, дали (Вітебськ або Могильов, 1698), За робене печи новое въ избе судовой, *муляру* заплатили шелягами (Вітебськ або Могильов, 1700) [4 (18, 224)]. Можливо вже у якомусь з німецьких діалектів існували лексема *murer, muler* «пічник», або ж маємо справу із вторинною номінацією. Проте, із цього запису староукраїнською мовою важко визначити значення для терміна *муляр*: Мулярови за *венгары* на ... дверѣ на стрыхъ (1657) [6].

Також у старобілоруській та староукраїнській мовах поширюється варіантне ремісниче найменування *мурал(ь)*, що не засвідчене у німецьких і польських джерелах: тотъ *мураль* збилъ мя (1514) [1, 200], Клишку Вербицкому *муралю* за направоване муру у склепе ... (Вітебськ або Могильов, 1686) [4 (18, 224)]; ... *мураль* замку киевского ... (Київ,

1545), всѣхъ гроше^s узал *мурал* на камене того року ... (Львів, 1592) [7], Отец ... *мураль* ще над Волю его ... учинили караль ... (Решетилів, 1670) [6]. Появу цієї форми мовознавці обох країн датують однаково, посилаючись на той самий запис: ремеслники ... тесли, *мурали*, дряголи, столяры, то есть скрынники и всякого ремесла люди ... (1510) [6; 4 (19, 224)].

Не знаходимо німецької діалектної основи для особової назви *Мурьмарченко* Аньдре (Бориспіль, 1678) [6]. Можливо запозичення відбулось від не засвідченої німецької говіркової лексеми **turmer* «муляр».

У староросійських пам'ятках, окрім вже згаданих найменувань муляра – *мулярь* і *мураль*, з'являється також *муроль*: Венеціанский *мулярь* Аристотель начатъ рвы копати на основание церкви Пречистой Богородици (1476), Яко и *мураль* подобно ему переучини(ть) ту плиту и вапло ... (1483) [9 (9, 307)], пришел из Риму посол великого князя, а привел с собою мастера *муроля*, кои ставит церкви и полаты, Аристотеля именем (1475) [19, 41].

Звичайно постає питання: у якій мові відбулась дисиміляція $p > л$? Як вважає А. Лаш, вона була частою у середньоніжньонімецькій мові: *balbêrer-barbêrer*, *kristêr-klistêr* та інше [17, 133]. Зміна простежується також у першій половині XV ст. у Сілезії (*balbirer* та *barbier*) [16, 288-289]. Це наштовхує нас на думку про поширення у польську мову свн. чи снн. **muler* «муляр». З іншого боку, перші датування у східнослов'янських мовах засвідчують зворотне запозичення лексеми *муляр*: від староросійської (1476), через старобілоруську (1540) у староукраїнську (1582) і старопольську (1583) мови. Форма **мурарь* у російських пам'ятках не нотується, однак, вважаємо, що саме від неї шляхом дисиміляції $p > л$ утворено варіанти *муроль* (1475), *мураль* (1483), та *муляр* (1476). Окрім останнього варіанту назви ремісника в інші східнослов'янські мови з російської потрапляє також форма *мураль*.

У польській мові найпоширенішим варіантом найменування ремісника, а згодом і літературним, стає *murarz* (1455). Очевидно лексема *мурарь* була поширеною в українській та білоруській мовах ще з кінця XV ст., але була згодом витісненою формами *мураль* і *муляр(ь)*. Зокрема про її давність у білоруській мові може свідчити те, що згаданий запис початку XVII ст. взято з біблійських книг. Пізніша її фіксація у пам'ятках обох мов XVI–XVII ст. вказує на нову хвилю поширення через польську мову, однак тут вже утвердилась і згодом стала літературною форма *муляр*.

Висновки. Після співставлення та аналізу писемних пам'яток німецької, польської та східнослов'янських мов, приходимо до висновку про алеманське походження назв ремісників *murarz* і *мурарь* та виникнення на його основі варіантів *муроль*, *мураль*, *муляр(ь)* і *tularz*.

Вважаємо, що майбутні розвідки у царині німецько-слов'янських мовних контактів слід проводити із залученням не лише мови-продуцента та однієї мови-реципієнта, а декількох мов, що запозичили певні лексичні одиниці чи інші мовні явища, оскільки лише у такий спосіб можна достовірніше простежити шлях поширення германізмів, а також виявити більше варіантів до запозичених лексем, а не лише ті з них, що стали літературними. У такий спосіб, слов'янські мови залишаються важливими свідками історії німецької мови і заслуговують подальших компаративістичних студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булыка А. Даўнія запазычанні беларускай мовы / А. Булыка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 381 с.
2. Булыка А. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV – XVIII стст. / А. Булыка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 256 с.
3. Гарбачык М. Назвы асоб па рамяству і прафесіі ў беларускай мове : дисс. на атрыманне вучоной ступені канд. філал. навук: 10.02.02 / М. Гарбачык. – Мінск, 1992. – 240 с.
4. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985–2005. – Вып. 1–24.
5. Етимологічний словник української мови. – К. : Наукова думка, 1982–2006. – Т. 1–5.
6. Картотека історичного словника українського язика. Зберігається в інституті українознавства ім. І. Крип'якевича у Львові.
7. Картотека словника української мови XVI – першої пол. XVII ст. Зберігається в інституті українознавства ім. І. Крип'якевича у Львові.
8. Корчыц М. З гісторыі будоўнічай лексікі ў беларускай мове / М. Корчыц // Сборник научных работ. – Минск : БГУ, 1967. – Вып. 2. – С. 148–165.
9. Словарь русского языка XI–XVII вв. – М. : Наука, 1975–2002. – Вып. 1–26.
10. Трубочев О. Ремесленная терминология в славянских языках (этимология и опыт групповой реконструкции) / О. Трубочев. – М. : Наука, 1966. – 415 с.
11. Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego / A. Bańkowski. – Warszawa : PWN, 2000. – Т. 1–2.
12. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1985. – 805 s.
13. Czaplicka-Niedbalska M. Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy od II poł. XV w. do I poł. XVIII w. – Bydgoszcz: WSP, 1996. – 496 s.

14. Frenzel M. Die Handwerkerbezeichnungen im Westslawischen. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades / M. Frenzel. – Berlin, 1969. – 195 s.
15. Hirsch Th. Danzigs Handels- und Gewerbsgeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens / Th. Hirsch. – Wiesbaden : Sändig [Nachdr. von 1858], 1969. – 344 s.
16. Jungandreas W. Zur Geschichte der schlesischen Mundart im Mittelalter / W. Jungandreas. – Breslau : Maruschke & Berendt, 1937. – 586 s. + LXIV s.
17. Lasch A. Mittelniederdeutsche Grammatik / A. Lasch. – Tübingen : Niemeyer, 1974. – 286 s.
18. Nölle-Hornkamp I. Mittelalterliches Handwerk im Spiegel oberdeutscher Personennamen: eine nomenkundliche Untersuchung zu den Handwerkerbezeichnungen als Beinamen im Corpus der altdeutschen Originalurkunden / I. Nölle-Hornkamp. – Frankfurt am Main [u.a.] : Lang, 1992. – 730 s.
19. Poppe A. Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. / A. Poppe. – Wrocław : PAN, 1962. – 96 s.
20. Roßberg E. Entlehnungen aus dem Deutschen im modernen Ukrainischen (dargestellt an Lexikbeispielen ausgewählter Handwerkszweige): Diss. zur Erlangung des Doktorgrades / E. Roßberg. – Leipzig : Karl-Marx-Universität, 1988. – 124 s. + 32 s.
21. Rudnicka-Fira E. Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku : Proces kształtowania się nazwiska / E. Rudnicka-Fira. – Katowice, 2004. – 505 s.
22. Schwarz E. Sudetendeutsche Familiennamen aus vorhussitischer Zeit / E. Schwarz. – Köln [u.a.] : Böhlau, 1957. – 373 s. + XV s.
23. Siatkowski J. Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach / J. Siatkowski. – Warszawa : UW. Wydział Polonistyki, 2005. – 376 s.
24. Słownik staropolski. – Wrocław-Kraków-Warszawa: PAN, 1958–1993. – T. I–X.
25. Słownik staropolskich nazw osobowych. – Wrocław-Kraków-Warszawa: PAN, 1965–1985. – T. I–II.
26. Socin A. Mittelhochdeutsches Namenbuch nach oberrheinischen Quellen des zwölften und dreizehnten Jahrhunderts / A. Socin. – Basel : Helbing & Lichtenhahn, 1903. – 548 s. + XVI s.
27. Symanzik B. Die alt- und mittelpolnischen Handwerkerbezeichnungen: Onomasiologisch-semasiologische Studien unter Berücksichtigung wissenschaftlicher Aspekte / B. Symanzik. – Münster-Hamburg: Lit, 1993. – 439 s.
28. Ziesemer W. Preußisches Wörterbuch: Sprache und Volkstum Nordostdeutschlands / W. Ziesemer. – Königsberg : Gräfe u. Unzer. – 1935–1944. – Bd. I–II.